

Олександр Євсюков

ПРОВІДНІ ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті зроблена спроба визначення та призначення провідних принципів для формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів для якісної організації системи навчання і виховання як складного динамічного явища, яке відображає конкретні соціально-політичні, економічні реалії і, у свою чергу, впливає на них. Приділена увага не тільки традиційним принципам, а і визначенню спеціальних принципів, що дозволять відібрати адекватну систему елементів змісту освіти, необхідних майбутнім викладачам для успішної професійної діяльності в аграрних ВНЗ.

Ключові слова: *провідні принципи, спеціальні принципи, формування, педагогічний процес, компетентність, майбутній викладач, магістратура.*

Сучасний навчально-виховний процес можливо сьогодні розглядати тільки як цілісну складну педагогічну систему, що складається з окремих частин, пов'язаних між собою. Внутрішню структуру такої педагогічної системи можна розглядати з різних поглядів. Але в будь-якому випадку одним із її предметів, що має вагоме значення, є компонентний склад навчального процесу. Компонентний склад навчального процесу з підготовки майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів визначається видом інформаційного процесу, типом засобів передачі інформації та управлінням пізнавальною діяльністю магістрантів. Його елементи: зміст, принципи, форми, методи і засоби.

Уважаємо, що в процесі формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів окрім провідних принципів навчання необхідно висвітлити спеціальні принципи, що врахують специфіку викладацької діяльності в зазначеній галузі. Тому в нашому дослідженні ми будемо приділяти увагу традиційним і спеціальним принципам як основним вимогам, що повинні забезпечити якість процесу підготовки майбутніх викладачів саме вищих аграрних навчальних закладів.

Питання «Яким повинен бути викладач вищої школи?» завжди було предметом уваги багатьох видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів і психологів, зокрема А. Дістервега, І. Зязюна, Я. Коменського, А. Макаренка, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших. У їхніх працях висвітлені питання професійної підготовки педагога, розглянуті умови

формування педагогічної майстерності, її складові.

Педагогічна діяльність вперше була виділена із цілісного педагогічного процесу В. Сластьоніним і А. Міщенко. Вони відокремили педагогічну діяльність від трудового педагогічного процесу.

В. Леднев вказував на те, що педагогічна діяльність обумовлена різницею таких понять як «технологічний процес» і «трудоий процес». На думку вченого, технологічний процес є сукупністю природних впливів на якісь об'єкта в поєднанні з безпосередніми чи опосередкованими діями людини. Трудоий процес – це діяльність, за якої технологічний процес є засобом досягнення певних цілей.

Професія викладача – одна з найбільш творчих і складних професій, так як поєднує науку та багатофункціональну діяльність.

Права та обов'язки викладачів визначені в таких основних документах:

- Закон України «Про освіту» [1, с. 55–56];
- Закон України «Про професійно-технічну освіту» (Розділ 8, с. 45–48);
- Закон України «Про вищу освіту» [2, с. 50–51].

Проблемі формування і становлення професійної компетентності особистості приділяється значна увага, але, в основному, досліджували компетентність учителів такі науковці, як З. Виходцева, Л. Карпова, Ж. Серікова, В. Стешенко, Л. Чернікова та ін.; розвиток професійної компетентності педагогів у системі методичної роботи на рівні навчального закладу – М. Кравцов, В. Олійник, В. Пекельна, М. Поташник, Т. Суценко та ін.; розвиток професійної компетентності педагогів у процесі курсової підготовки – А. Вербицький, В. Кучинський, В. Максимова, В. Ушаков.

Привертали увагу В. І. Бондаря, Н. В. Гузій, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюна, О. А. Лавріненка, С. І. Сисоевої, та ін. проблеми професійної підготовки педагогів вищої школи, теоретичні та методичні засади формування професіоналізму, професійної культури, професійної майстерності, професійної компетентності викладачів вищих навчальних закладів.

Отже, досліджуючи зазначені питання, всі науковці в своїх працях були єдині в тому, що організація процесу навчання повинна відповідати основним принципам.

Метою даної статті є визначення провідних принципів формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів саме вищих аграрних навчальних закладів на основі проведеного аналізу наукової літератури.

Аграрна освіта в Україні сьогодні – це 22 ВНЗ II–IV рівнів акредитації, серед яких 13 університетів і 7 академій, а також близько 116 вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації та їх філій, у тому числі 20 коледжів і 70 технікумів із правом юридичної особи. Науково-педагогічну підготовку можна отримати через спеціальність «Педагогіка

вищої школи» та навчання в аспірантурі та докторантурі [3, с. 8].

Для якісної підготовки сучасних викладачів вищих аграрних навчальних закладів необхідно в магістратурах зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» спочатку чітко уявляти кінцевий «продукт» цієї діяльності, що допускає об'єктивну кількісну і якісну оцінку елементів професійно-педагогічної компетентності. На нашу думку, це висока культура організаторської, управлінської, виховної, трудової, ігрової і громадської діяльності викладача вищого аграрного навчального закладу, наділеного якостями творчої особистості, що дає змогу вирішувати всі питання навчально-виховної роботи разом зі студентами в умовах співпраці і співтворчості, ураховуючи інтереси й рівень вихованості кожного, а також індивідуальні, зокрема психологічні, особливості кожного студента. Критеріями перелічених елементів виступають такі ознаки діяльності викладача вищої аграрної школи, як гуманність, науковість, педагогічна доцільність, результативність, демократичність, творчість, оригінальність тощо [4, с. 187–188].

Наступним кроком є визначення саме провідних принципів формування ділових і особистісних якостей майбутнього викладача вищої аграрної школи.

Отже, одним із вихідних моментів у розкритті змісту будь-якої науки є аналіз її принципів. Що ж таке принципи?

У філософському плані поняття «принцип» означає фундаментальні положення, первісне начало, найсуттєвішу основу певної концепції або теорії.

В «Енциклопедії освіти» за головною редакцією В. Г. Кременя зазначено, що принципи навчання – основні вихідні вимоги до організації навчального процесу. Вітчизняна педагогічна наука розкриває систему дидактичних принципів, виходячи з наук розуміння сутності виховання і навчання. Ця система ґрунтується на дев'яти принципах:

– принцип єдності освітньої, розвивальної та виховної функцій навчання – передбачає, що навчання спрямоване на досягнення цілей різнобічного розвитку особистості, на формування знань, умінь, навичок, моральних і естетичних якостей, які є основою вибору життєвих ідеалів і соціальної поведінки;

– принцип науковості змісту і методів навчання – відображає його зв'язок із сучасним науковим знанням і практикою улаштування демократичного суспільства;

– принцип систематичності та послідовності – ґрунтується на тому, що викладання і засвоєння знань має здійснюватися в логічній послідовності, за системою, яка забезпечує збереження наступності змістової і процесуальної сторін навчання, закріплення знань, умінь, навичок, особистісних якостей учня, їх послідовний розвиток і удосконалення;

– принцип міцності знань – означає ґрунтовність засвоєння знань, умінь і навичок, стійке закріплення набутого у пам'яті, вільне відтворення і застосування його на практиці;

– принцип доступності – визначає врахування особливостей школярів, пов'язаний із необхідністю пошуку вчителем таких способів встановлення контакту з кожним учнем, добором таких методів і засобів навчання, які б сприяли оптимальному засвоєнню ним навчального матеріалу відповідно до певного етапу його розумового, морально-соціального та фізичного розвитку;

– принцип свідомості й активності учнів ґрунтується на тому, що учень в сучасній педагогіці визнається як суб'єкт навчального процесу;

– принцип наочності – означає, що ефективність навчання залежить від доцільного залучення органів чуттів людини до сприйняття та переробки навчального матеріалу;

– принцип зв'язку навчання з практикою – виражає необхідність підготовки учнів до застосування знань у вирішенні практичних завдань;

– принцип індивідуалізації – спрямований на врахування індивідуальних особливостей й створення умов для розвитку кожного учня [3, с. 713–714].

За визначеними принципами будують процес навчання в сучасних вітчизняних навчальних закладах. Так, наприклад, принцип доступності чимало науковців розглядають у діалектичній єдності з принципом науковості. Доступність не означає легкості у засвоєнні, а міру посиленої трудності. Л. В. Занков навіть висунув принцип навчання на високому рівні трудності; лише тоді, на його думку, навчання є розвивальним, збуджується його рушійна сила, з'являється інтерес, прагнення долати труднощі, радість від отриманої перемоги.

Принцип зв'язку навчання з життям, теорії з практикою витікає із закономірного зв'язку навчання з вимогами суспільного життя. Основні шляхи реалізації цього принципу:

- розкриття необхідності теоретичних знань для ефективною практичною діяльністю;
- демонстрація того, як наукові відкриття народжувалися із практичних потреб людства;
- звернення до найновіших досягнень науки і техніки, до проблем суспільного життя;
- опора на життєвий досвід тих, хто навчається у процесі навчання;
- організація різноманітної практичною діяльності, перш за все, продуктивною, з метою набуття уміння застосовувати знання на практиці.

Принцип наочності навчання Я. А. Коменський називав «золотим правилом» дидактики. Він стверджував, що треба все, наскільки можливо, уявити почуттям. Реалізуючи даний принцип, викладач має пам'ятати:

- наочність – не самоціль, а засіб, який повинен забезпечити розвиток сприймання, мислення, активності й самостійності тих, хто навчається;
- поєднання слова й наочності допомагає осмислити спостережуване, зрозуміти зв'язки між фактами та явищами;
- недоцільно показувати те, що добре відомо студентам, достатньо лише створити відповідні уявлення;
- надмірна наочність призводить до труднощів сприйняття;
- демонструвати наочність треба на необхідному етапі заняття, а не завчасно.

Принцип систематичності, системності, послідовності, наступності навчання. Систематичність навчання відбиває вимогу засвоєння студентами знань у системі, яка б відображала у цілісному вигляді ті предмети і явища, які вивчаються, з усіма їх зв'язками і залежностями.

Послідовність навчання має на увазі побудову його у стрункій логічній послідовності так, щоб нові знання спирались на раніше засвоєні, а ті, в свою чергу, ставали фундаментом для наступних знань. Тобто поряд з послідовністю у навчанні повинна мати місце і наступність.

Реалії сьогодення висвітлюють нам наступні статистичні дані по науково-педагогічним працівникам вищих аграрних навчальних закладів: до 90 % викладачів не мають спеціальної психолого-педагогічної підготовки. А невеликі за кількістю і часом навчальні предмети зазначеного спрямування не в змозі сформувати у майбутнього викладача вищого аграрного навчального закладу професійно-педагогічної компетентності. Для формування зазначеної компетентності в умовах магістратури зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» у майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів ми пропонуємо додати спеціальні принципи:

- соціальної доцільності (створення освітніх систем, які сприяють вихованню самостійної, самодостатньої, творчої особистості викладача вищої аграрної школи). Самостійність у навчанні вимагає створення умов для вияву магістрантами творчої активності та пізнавальної самостійності у процесі засвоєння знань. Самостійність у навчанні тісно взаємопов'язана з активністю. Самостійність – у визначенні об'єкта, виборі засобів діяльності без допомоги ззовні;

- індивідуального консультування та прогнозування становлення особистості в умовах організуючих та дезорганізуючих чинників соціального впливу (реалізація диференційованого підходу з метою забезпечення розвитку психічного здоров'я);

- обґрунтованого застосування методів навчання і виховання;
- рівноправності та різнопланової взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу [4, с. 123].

На наш погляд, зазначені принципи спрямують діяльність

магістратур зі спеціальності «Педагогіка вищої школи» і допоможуть магістрантам оволодіти змістовно-технологічними аспектами інтегративного комплексу майбутньої викладацької діяльності у вищій аграрній школі.

Отже, здійснивши аналіз одного з головних елементів структури дидактичної системи – принципів педагогічного процесу, приходимо до висновку, що в науковій літературі вченими висвітлені традиційні, або звичайні принципи навчально-виховного процесу. У вигляді найзагальніших вказівок, правил, норм, що регулюють організацію і проведення процесу навчання вони обов'язково повинні виконуватись організаторами навчально-виховного процесу. Інакше мета навчання буде мати не очікуваний результат, або небажаний стан. На нашу думку, для формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх викладачів вищих аграрних навчальних закладів необхідно розширити традиційні принципи зазначеними в даному дослідженні спеціальними принципами. В подальшому це дозволить відібрати спеціальну систему елементів (знання, способи діяльності, досвід творчості, емоційно-ціннісне ставлення до об'єктів що вивчаються, і реальної дійсності, мотиви суспільної, наукової та професійної діяльності), необхідних майбутнім викладачам для успішної викладацької діяльності в аграрних ВНЗ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про освіту : Закон України від 23.05.1991 р. № 100/96–ВР. – К. : Генеза, 1996. – 36 с.
2. Про вищу освіту : Закон України від 17.01.2002 р. № 2984–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
4. Педагогіка і психологія вищої школи : навчальний посібник для магістрантів та аспірантів аграрних ВНЗ / О. Ф. Євсюков, Л. В. Герман, О. В. Тихоненко, І. Ю. Підгородецька ; за ред. О. Ф. Євсюкова ; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. – Харків, 2014. – 264 с.